

ISSN 1450–6696

MUSEUM OF VOJVODINA, NOVI SAD

WORK OF MUSEUMS OF VOJVODINA

61

NOVI SAD
2019

МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД

РАД МУЗЕЈА ВОЈВОДИНЕ

61

НОВИ САД
2019.

РАД МУЗЕЈА ВОЈВОДИНЕ 61

Главни и одговорни уредник: др Драго Његован

Издавачки савет:

Проф. др Дејан Микавица, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Ђура Харди, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Јована Милутиновић, Универзитет у Новом Саду
Др Душица Бојић, Историјски музеј Србије
Владимир Ђукановић, Музеј Републике Српске, Бања Лука
Др Весна Марјановић, Висока школа струковних студија, Кикинда
Др Андреј Милин, Музеј банатског села, Темишвар
Др Ференц Немет, Учитељски факултет, Суботица
Мр Ервин Дубровић, Музеј града Ријеке
Мр Драгојла Живанов, Галерија Матице српске, Нови Сад
Др Миомир Кораћ, Археолошки институт САНУ, Београд

Уредница: мр Лидија Мустеданагић

Редакција:

Др Предраг Бајић, новија историја
Мр Тијана Станковић Пештерац, археологија
Мр Катарина Радисављевић, етнологија
Сузана Миловановић, старија историја
Ана Олајош, конзервација
Александра Стефанов, историја уметности
Владимира Станисављевић, педагогија
Зоран Вељановић, Музеј присаједињења 1918.

Седиште редакције:

Музеј Војводине, Дунавска 35, тел: +381 21 420.566; 520.135 (факс)

Секретар редакције: мр Дарјуш Самии

Лектура и коректура: мр Гордана Ђилас, мр Лидија Мустеданагић

Лектура енглеској њексиа и љревод на енглески: Љубица Јанков, Агенција „Светионик“

Технички уредник: Иван Кукуров

Штампа: Службени гласник, Београд

Тираж: 500 примерака

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
069 (497-113)

РАД Музеја Војводине = Work of Museum of Vojvodina / главни и одговорни уредник Драго Његован.
– 1994, бр. 36–. – Нови Сад : Музеј Војводине, 1994–. Илустр. ; 30 cm

Наставак публикације Рад Војвођанских музеја.

ISSN 1450–6696

COBISS.SR-ID 28648204

ШТАМПАЊЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ ОМОГУЋИО ЈЕ
ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА КУЛТУРУ, ЈАВНО ИНФОРМИСАЊЕ И ОДНОСЕ СА ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА
АП ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД

ИЗДАЈЕ МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ, НОВИ САД, ДУНАВСКА 35, 2019. ©
www.muzejvojvodine.org.rs

САДРЖАЈ – CONTENTS

Археологија – Archaeology

- Јован Коледин*: Сабља из Дунава • The Sabre from the Danube 7
- Јован Коледин, Раишко Рамагански*: Остава касног бронзаног доба са Папхалом (Поповића)
код Сенте • The Late Bronze Age hoard from Paphalom (Popović) near Senta 15
- Селена Вићезовић*: Удице од рога са локалитета Гомолава (из збирке Завичајног музеја у Руми) • Antler
fish hooks from the site of Gomolava (from the collection of the Regional museum in Ruma) 27

Историја – History

- Слободан Бјелица*: Хроника Новог Сада 1918–1919. године • Chronicle of Novi Sad 1918–1919 35
- Герхард Милхрам*: „Бити избеглица: европски наратив“ – Теорија и пракса међународног пројекта
у Музеју града Беча • „Being refugee: A European Narrative“ – Theorie und Praxis eines internationalen
Projekts im Wien Museum 47
- Кристијана Менешин, Александар Хорвајт*: Грађа Вељка Комленовића у Збирци докумената
Музеја Војводине • Veljko Komlenović's material in the Collection of the documents of
the Museum of Vojvodina 55
- Гордана Буловић*: Апотекари из породице Штрасер у Сремским Карловцима • The pharmacists from
the Strasser family in Sremski Karlovci 63
- Жарко Димић*: Први познати почасни грађани Сремских Карловаца • The first famous honorary citizens
of Sremski Karlovci 79
- Филип Крчмар*: Листање „царског“ адресара: Хабзбуршка династија и њени великобечкеречки
топоними • Habsburger Dynastie und ihre gross-betschkereker Toponymen: die Habsburger
im städtischen Adressbuch 85

Етнологија – Ethnology

- Александар Анђуновић*: Колекција предмета из опанчарске радионице у Музеју Војводине • The Collection
of the objects from opančarska workshop in the Museum of Vojvodina 101
- Рајка Грубић*: Традиционално у савременим сеоским гастрономским манифестацијама (на примеру средњег
Баната) • Tradition in modern rural gastronomic manifestations (A case study of the Middle Banat) 109
- Бранка Бабић*: Колекција тканих торби из збирке текстилног покућства Етнолошког одељења
Народног музеја Зрењанин • Collection of woven bags from the Collection of the textile items
of the Ethnological department at the National Museum in Zrenjanin 117
- Сјана Арсенивић Којривица*: Чекић у народним предањима. Мит као фолклорни наратив на примеру
ковачког заната • The Hammer in Folk Tradition – Myth as a folklore narrative on the example
of the blacksmith craft 131

Педагогија – Pedagogy

- Владимира Сјанисављевић*: Место и улога педагога у музеју – Васпитно-образовна функција музеја
и музејске изложбе • Place and role of the pedagogue in the museum – Educational function of the museum
and the museum exhibition 141

Библиографија – Bibliography

- Бранка Пољак*: Библиографија часописа *Рај Музеја Војводине* 51–60 (2009–2018) • Bibliography of texts
published in the *Work of the Museum of Vojvodina* 51–60 (2009–2018) 151
- Бранка Пољак, Драјо Њејован*: Библиографија монографских издања Музеја Војводине 2009–2018. •
Bibliography of monographs from the Museum of Vojvodina 2009–2018 185

Из музеја и галерија – From Museums and Galleries

<i>Мр Александар Анђуновић</i> : Културни и друштвени значај култа Светог Спиридона	197
<i>Милкица Појовић</i> : Мала и велика матура као круна образовања	200
<i>Мр Александра Сћефанов</i> : Лепота упркос апокалипси – слике Микана Аничича у Музеју Војводине	202
<i>Мр Војислав Маршинов</i> : Две деценије од НАТО бомбардовања	205
<i>Гордана Буловић</i> : У сусрет историји медицине	207
<i>Мр Тијана Сјанковић Пешићерац</i> : Археолошки слојеви Градине на Јелици	210
<i>Филиј Форкашић</i> : Дуго путовање Дунавом – О две изложбе и конференцији	212

Прикази – Surveys

<i>Др Јована Милутиновић</i> : Споменица Музеја Војводине 1847–1947–2017	215
<i>Зоран Вељановић</i> : Хероји и херојска времена	217
<i>Димитрије Михаиловић</i> : Страдање Срба из Срема у логорима током Другог светског рата	219
<i>Др Весна Марјановић</i> : Музеј као судбина	222
<i>Сава Сћејанов</i> : Драгољуб Ацић – стваралац јасно дефинисаног уметничког става	226
<i>Мр Лидија Мусћеданаџић</i> : Уметничке визије Милана Станојева	228
<i>Марија Ђуковић</i> : Нови „артефакт“ српске и руске археологије	230

Извештаји – Reports

<i>Мр Тијана Сјанковић Пешићерац</i> : Награде Музеју Војводине за 2018. годину	235
<i>Најалија Вуликић, мр Тијана Сјанковић Пешићерац</i> : Улога Музеја Војводине у дигитализацији културног наслеђа Републике Србије	237
<i>Др Тајјана Бујарски</i> : Извештај са годишње конференције Музејског друштва Америке у Њу Орлеансу	240

In memoriam

<i>Др Драго Њејован</i> : Звонимир Голубовић (1931–2018)	243
<i>Сузана Миловановић</i> : Мр Драган Радовановић (1949–2018)	246
<i>Љиљана Бакић</i> : Станимир Барачки (1932–2018)	248

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Детаљно техничко упутство за припрему и опремање прилога које намерава да објавите у Раду Музеја Војводине, можете пронаћи на сајту Музеја Војводине: www.muzejvojvodine.org.rs.

УДИЦЕ ОД РОГА СА ЛОКАЛИТЕТА ГОМОЛАВА (ИЗ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У РУМИ)¹

Др Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

Апстракт: Локалитет Гомолава пружио је изузетно богату збирку покретног археолошког материјала из различитих периода. Налази који потичу из времена винчанске културе врло су разноврсни и значајни, међутим, коштана индустрија је један од слабије проучених аспеката. Већи део материјала чува се у Музеју Војводине у Новом Саду, а мањи део у Завичајном музеју у Руми. Збирка коштаних предмета из Музеја у Руми укључује и неколико врло интересантних налаза удица од рога, међу којима и један полуфабрикат. У овом раду биће дате типолошке и технолошке одлике ових предмета, и биће дискутовано о значају ових предмета у свакодневним активностима неолитских становника Гомолаве. Удице у винчанској култури нису чест налаз, штавише, Гомолава је, уз Винчу – Бело Брдо, једино винчанско насеље на којем је откривен нешто већи број удица. Због тога су ови налази и значајни, јер дају одређене индиректне податке о улози рибарења међу заједницама винчанске културе и о техникама риболова које су примењивали.

Кључне речи: неолит, винчанска култура, Гомолава, коштана индустрија, коштане сировине, удице, риболов.

Увод

Локалитет Гомолава налази се на периферији села Хртковци, недалеко од Руме, и смештен је на левој обали реке Саве. Систематска археолошка ископавања, којима су руководили Б. Брукнер, Н. Тасић и Б. Јовановић, започета су 1953. године и настављена током друге половине 20. века у неколико истраживачких кампања. Истражена је површина од око 3.200 м² и откривен је богат културни слој, дебљине до 6,50 метара. Откривени су хоризонти из различитих периода: из неолита (винчанска култура), енеолита (костолачка култура), бронзаног доба, гвозедног доба, латена, римског периода и средњег века (Брукнер 1965; Брукнер 1980; Brukner i dr. 1974; Petrović 1984).

Неолитски слојеви били су и до 1,30 м дебљине и обухватили су два стамбена хоризонта. У старијем хоризонту, који је припадао фази Винча Б, од непокретних објеката откривене су јаме, земунце и надземне куће. У млађем хоризонту, који је опредељен у фазу Винча Ц, откривене су надземне куће које су имале више просторија (Брукнер 1965; Брукнер 1980; Brukner 1975; 1988; Brukner i Petrović 1977; Petrović 1984; Ružić and Pavlović 1988). У оквиру овог хоризонта нађена је и за сада једина позната *intra muros* некропола винчанске културе, са укупно двадесет шест сахрањених индивидуа (Borić 1996, са референцама).

У оба стамбена хоризонта откривен је и веома богат и разноврстан покретни археолошки материјал: керамичке посуде и разни други предмети израђени од глине (фигурине, пршљенци, тегови), алатке од глачаног и окресаног камена, као и предмети од коштаних сировина (Брукнер 1965; Брукнер 1980; Brukner i dr. 1974, Petrović 1984).

Винчанска коштана индустрија са Гомолаве

Коштана индустрија са Гомолаве је сразмерно богата и разноврсна,² обухвата шила, пробојце и игле од различитих костију, масивне алатке за сечење израђене од рога, харпуне од рога, удице и друго (Брукнер 1965: таб. II; Брукнер 1980: т. XI; део материјала изложен је у оквиру сталне поставке Музеја Војводине у Новом Саду). Већи део коштаних предмета чува се у Музеју Војводине и није до сада детаљно анализиран, док је мања количина предмета, око стотину, смештена у Завичајном музеју у Руми. За сада, ауторка текста анализирала је само збирку из Завичајног музеја у Руми, која обухвата углавном шила, пробојце и игле од различитих костију, удараче од рогова и у мањем броју предмете посебне намене и украсе израђене од костију и од рогова.³ Из ове збирке нарочито се издваја неколико удица израђених од рога, укључујући и један полуфабрикат, који ће бити приказани у овом раду. Предмети су анализирани са технолошког и типолошког аспекта (критеријуми за интерпретацију прате

Слика 1. Фрагментована удица Гмл 25, израђена од рога јелена
 Figure 1. Fish hook Gml 25, made from red deer antler

Слика 2. Фрагментована удица Гмл 26, израђена од рога јелена
 Figure 2. Fish hook Gml 26, made from red deer antler

Слика 3. Фрагментована удица Гмл 41, израђена од рога јелена
 Figure 3. Fish hook Gml 41, made from red deer antler

Слика 4. Полуфабрикациј за удицу, Гмл 100, израђен од рога јелена
 Figure 4. Preform for fish hook, Gml 100, made from red deer antler

Bradfield and Brand 2015; Bradfield 2019; Buc 2011; Campana 1989; Legrand et Sidéra 2006; Newcomer 1974; Semenov 1976; такође уп. Vitezović 2016, са референцама).

Удице: технолошке и типолошке одлике

Укупно три готове и једна недовршена удица налазе се у овој збирци. Сва артефакта су израђена од рога јелена, од сегмената кортекса стабла.

Удица Гмл 25 је фрагментована, димензија 6 x 1,5 cm (сл. 1). Форма је донекле била налик латиничном слову L, очувано је тело, док је сам шиљак оштећен. На самом базном делу има мало проширење и одмах испод жлеб, чија је сврха била да се удица причврсти влакном. На већем делу спољне површине распознају се фини трагови стругања окресаном кременом алатком, док су трагови глачања абразивним средством присутни само на мањем делу површине (уп. Newcomer 1974). Цео предмет има трагове благе, неизразите углачаности од коришћења, тачније од манипулисања (од контакта с органским материјалима и слично).

Удица Гмл 26 је фрагментована, димензија 7 x 0,6 cm (сл. 2). Њена првобитна форма је такође била приближна латиничном слову L, али је цео дистални део оштећен. Имаfino обликовану овалну главу на базном делу, са плитким жлебом испод, који је служио за фиксирање удице. Глава је обликована сечењем кременом алатком и већи део спољне површине има трагове сечења и стругања кременом алатком. И овај предмет има трагове благе исполираности од коришћења.

Удица Гмл 41 је фрагментована, дим. 7,1 x 0,7 cm (сл. 3). И код ове удице недостаје сам шиљак, али су очувани тело и мезијални део. На базном делу има проширење и плитак жлеб одмах испод. И овде се на већем делу спољашње површине распознају трагови стругања алатком од окресаног камена, док су трагови глачања абразивним средством (могуће пешчаром) само на мањем делу површине. Такође се и овде уочава блага, некарактеристична углачаност целог предмета од коришћења.

Предмет Гмл 100 је недовршена удица (сл. 4). Предмет има форму налик на латинично слово U и по целој површини су видљиви јасни, добро очувани трагови од уклањања малих комада материјала сечењем алатком од окресаног камена. Сврха ове акције

била је да стањи сам рог и да се добије коначна форма удице.

На основу овог полуфабриката, као и на основу трагова обраде видљивих на преостале три удице, може се реконструисати и начин израде удица. Прво се од сегмента стабла рога издвајао комад сировине за даљу обраду, који је био у виду мање или више издужене правоугаоне плочице. Тај се комад издвајао из кортекса, највероватније путем подужног жлебљења и сечења (за технике обраде рога у винчанској култури, уп. Vitezović 2017) и даље се обрађивао прво тако што су окресаном кременом алатком уклоњени мањи комади материјала одсецањем док није добијен основни облик удице. Потом је, исто окресаном кременом алатком (судећи по финим траговима, вероватно fino ретушираном алатком – уп. Newcomer 1974), путем стругања постигнута коначна форма, односно тело удице ваљкастог пресека, лучни мезијални део исто ваљкастог пресека и формиран је шиљак (уп. Newcomer 1974; Semenov 1976). На појединим деловима предмета, где је било потребно, површина је финално обрађена глачањем неким абразивним средством, могуће пешчаром (уп. Newcomer 1974; Semenov 1976; Legrand et Sidéra 2006). Базни део, односно глава са малим жлебом испод, формиран су сечењем окресаном каменом алатком.

Удице су морфолошки и технолошки доста уједначене; димензије минимално варирају и форма је доста слична, налик на латинична слова L, односно скраћено U. Имају дугуљасто тело ваљкастог пресека, чији је базни део благо профилисан, у виду наглашеног проширења, односно главе, мање или више правилног овалног облика. Одмах испод налази се мали жлеб: функција овог проширења и жлеба била је фиксирање удице помоћу неког влакна. Мезијални део је заобљен, док је сам шиљак на свима оштећен, вероватно као последица употребе (уп. Bradfield and Brand 2015; Bradfield 2019; Buc 2011). Није познато да ли су ове удице имале једноставан или назубљен шиљак. Са Гомолаве потичу примерци и са једноставним и са назубљеним шиљцима (материјал изложен на сталној поставци Музеја Војводине).

Трагови употребе се огледају само у благој углачаности од манипулисања овим предметима, односно од контакта са рукама и са материјалима органског порекла, попут биљних влакана (уп. Legrand et

Sidéra 2006; Semenov 1976); прецизније, благи, неизразити и некарактеристични трагови употребе ових предмета (поред добре и јасне очуваности трагова обраде) у складу су са њиховом функцијом као удица за риболов и указују да нису коришћене као нека друга врста предмета (уп. Bradfield 2019; Semenov 1976).

Осим што је израда ових удица доста уједначена, штавише, стандардизована (коришћена је иста сировина, примењен исти поступак у изради, финална форма је готово идентична), у њихову производњу уложено је сразмерно доста времена и вештине, односно у питању су планирани, фино израђени, а не *ad hoc* предмети, што показује да су били цењени и да су били повезани са активношћу која није била ни успутна ни безначајна (уп. Choуке 1997; такође и Витезовић 2011).

Удике од коштане сировине и значај риболова у винчанској култури

Налази удица од коштане сировине доста варирају у учесталости међу различитим насељима винчанске културе. На појединим насељима није пронађена ниједна удица (на пример, нису откривене на локалитетима као што су Мотел Слатина код Параћина, или Страгари код Трстеника, мада су оба локалитета смештена близу река – уп. Vitezović 2007). Са појединих насеља потичу појединачни или малобројни налази. Једна фрагментована удица од рога нађена је на Селевцу, чији шиљак има један врло мали зубац са спољне стране (Russell 1990: 530, pl. 14.3a). Са локалитета Дреновац, иначе смештеног на благој падини која се данас на око 3 км удаљености од корита Велике Мораве, потичу две удике. Обе су од дугих костију и доста су фино израђене; обе су биле углачане неким абразивним средством; једна има горњи део у виду дугуљастог проширења и врло оштар шиљак, док је шиљак друге удице фрагментован (Vitezović 2007: 120, 143; t. 36, 67).

По бројности налаза удица изузетак је једино локалитет Винча – Бело Брдо, где је пронађен већи број удица различитих подтипова и варијанти, израђених углавном од рогова, али се срећу и друге коштане сировине (Ваќкалов 1979: т. XXVII, XXIX; Срејовић и Јовановић 1959; Витезовић 2019; в. такође и Cristiani et al. 2016). Са Винче су познате и масивне удике од рога чији су шиљци имали један или више зубаца (Ваќкалов 1979: т. XXIX; Срејовић и

Јовановић 1959: сл. 10; Витезовић 2019), али и специфичне, донекле *ad hoc* удике коришћене као нека врста мамца, односно као такозване lure hooks (Cristiani et al. 2016).

Тakoђе треба истаћи да су удике доста ретке и у оквирима старчевачке културе (Vitezović 2018). Штавише, удике већих димензија израђене од рога јављају се тек у винчанској култури и нарочито се масивне на зубљене удике могу сматрати карактеристиком винчанских локалитета, и то оних смештених у јужним деловима Панонске низије и непосредно суседним областима – тачније, познате су са Гомолаве, Винче и Селевца (одакле потиче само један примерак). То отвара занимљиво питање да ли су можда ове удике одраз неке технике рибарења каква је била погодна на великим рекама попут Саве и Дунава, и/или су биле намењене некој одређеној врсти рибе која је обитавала у овим рекама, или се напросто ради о одлици која је просто одраз локалне традиције и која није директно условљена функцијом ових предмета.

Дискусија и закључна разматрања

С обзиром на то да услови за очување рибљих остатака у археолошком запису нису увек најбољи, значајни су сви индиректни подаци за проучавање начина рибарења. Риболовачка опрема не може се увек недвосмислено и јасно идентификовати у археолошком запису; тегови од керамике, на пример, какви су присутни и на Гомолави, могли су бити коришћени за рибарске мреже, али и у друге сврхе. Поред тога, етнографски подаци, као и подаци са локалитета са одличном очуваношћу органских материјала (као што је, на пример, мезолитски локалитет Замостје у Русији – уп. Lozovski 1999) показују да су прошле заједнице користиле доста разноврсне технике рибарења које се у археолошком запису могу очувати изузетно ретко, а које су укључивале предмете и конструкције од органских материјала, пре свега дрвета (различите баријере постављене у води, затим корпе и много другог) (уп. Cleyet-Merle 1990; Lozovski 1999).

Удике са мамцем створене су доста рано у праисторији за лов на водене животиње. Узица повезана са удицом имала је улогу да задржи животињу која је прогутала мамац. Саме удике могле су бити коришћене појединачно, или су биле комбиноване на различите начине, у такозвани *hook-and-line* или

long-line метод (уп. Galili et al. 2013). Све удице са Гомолаве имају профилисани базни део са жлебом испод, чија је функција била да буду причвршћене за неку врсту узице, па тако можемо претпоставити да су неолитски становници Гомолаве могли примењивати овакву или неку сличну технику рибарења.

Сам локалитет Гомолава смештен је на обали реке Саве, на високој лесној тераси у области која је у праисторији била повремено плављена. Остаци риба присутни су у фауналним остацима (Clason 1979), међутим, нема детаљних података о заступљеним врстама. Количина остатака риба није велика, али то може бити последица како тафономије, тако и начина истраживања и прикупљања фауналног материјала (видети расправу о томе у Orton 2008). Тим пре су налази удица значајни, јер дају индиректне податке о риболову и указују на значај риболовачких активности у винчанским насељима на Гомолави. Налази већег броја удица израђених од рогова у оквирима неолитских насеља на Гомолави показују да су оне чиниле значајан сегмент материјалне културе заједница које су овде обитавале. Налаз полуфабриката јасно сведочи да су израђиване у оквиру насеља од стране локалног занатлије, док квалитет израде и уложен труд показују да и предмети и активност за коју су били намењени нису били безначајни. Поред тога, налаз полуфабриката значајан је сам по себи за проучавање организације производње коштаних предмета у оквирима винчанске културе. Наиме, винчанска коштана индустрија детаљно је анализирана са мањег броја локалитета, а отпаци од производње идентификовани су само на ретким локалитетима, између осталог, и због неадекватног прикупљања фауналног материјала током неких археолошких истраживања спроведених средином 20. века (уп. расправу у Vitezović 2016, о проблемима проучавања коштаних индустрија).

Нажалост, за примерке из Завичајног музеја у Руми нису познати ближи услови налаза, односно, није јасно да ли се могу везати за неки објекат и није јасно да ли припадају старијем или млађем хоризонту. Више о хронологији и евентуалним разликама у бројности, технологији и типологији између старијег и млађег хоризонта, као и може ли се идентификовати у простору радионичко место (и да ли се ради о једним или више радионичких места) за производњу удица, биће, међутим, познато тек након што буде обављена детаљна анализа и коштано материјала који се чува у Музеју Војводине.

НАПОМЕНЕ

- ¹ Овај рад представља резултат пројеката *Археологија Србије: културни идентитети, интеграциони фактори, технолошки процеси и улога централног Балкана у развоју европске праисторије* (ОИ177020), и *Биоархеологија древне Европе – људи, биљке и животиње у праисторији Европе* (ИИИ47001), које финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој.
- ² Тачан број нађених предмета није познат, међутим, може се проценити да је збирка сразмерно велика у односу на друге збирке коштаних предмета прикупљених на другим локалитетима винчанске културе, пошто већ збирка предмета која се чува у Завичајном музеју у Руми броји нешто преко стотину предмета; поређења ради, приближно исти број артефаката је прикупљен током неколико кампања истраживања на винчанском локалитету Мотел Слатина код Параћина (уп. Vitezović 2007). Наравно, број предмета зависи од бројних фактора, од тафономских услова за очуваност коштано материјала, дела локалитета који се истражује, па до начина ископавања и прикупљања материјала.
- ³ Желела бих овом приликом још једном да се захвалим колеги Слободану Велимировићу и осталим колегама из Завичајног музеја у Руми на повереном материјалу за анализу, помоћи у раду и гостопримству у Музеју.

ЛИТЕРАТУРА

- Bačkalov, Aleksandar *Predmeti od kosti i roga u predneolitu i neolitu Srbije*. Beograd: Savez arheoloških društava Jugoslavije, 1979.
- Bradfield, Justin and Tyrone Brand. Results of utilitarian and accidental breakage experiments on bone points. *Archaeological and Anthropological Sciences* 7/1 (2015): 27–38.
- Bradfield, Justin. Fishing with gorges: Testing a functional hypothesis. *Journal of Archaeological Science: Reports* 24 (April 2019): 593–607; DOI: 10.1016/j.jasrep.2019.02.030
- Брукнер, Богдан. Неолитски и раноенеолитски слој на Гомолави 1965–1966. године. *Раг војвођанских музеја* 14 (1965): 137–175.

- Brukner, Bogdan. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 17 (1975): 11–13.
- Брукнер, Богдан. Насеље Винчанске групе на Гомолави (неолитски и ранонеолитски слој): (извештај са ископавања 1967–1976. г.). *Рај војвођанских музеја* 26 (1980): 1–55.
- Brukner, Bogdan. Die Siedlung der Vinča-Gruppe auf Gomolava (die Wohnschicht des spätneolithikums und frühäolithikums – Gomolava Ia, Gomolava Ia-b und Gomolava Ib) und der Wohnhorizont des äneolithischen Humus (Gomolava II). In Tasić, Nikola und Jelka Petrović (hrsg.): *Gomolava – Chronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der Donauniederung und Südosteuropas*, Internationales Symposium. Ruma – Novi Sad, 1988: 19–38.
- Brukner, Bogdan i Jelka Petrović. Gomolava, Hrtkovci – višeslojno nalazište. *Arheološki pregled* 19 (1977): 24–27.
- Buc, Natacha. Experimental series and use-wear in bone tools. *Journal of Archaeological Science* 38 (2011): 546–557.
- Campana, Douglas. Natufian and Protoneolithic Bone Tools. The Manufacture and Use of Bone Implements in the Zagros and the Levant. *Oxford: British Archaeological Reports International Series* 494, 1989.
- Choyke, Alice. The bone tool manufacturing continuum. *Anthropozoologica* (1997): 25–26, 65–72.
- Clason, Anneke T. The farmers of Gomolava in the Vinča and La Tene period. *Palaeohistoria* 21 (1979): 42–81.
- Cleyet-Merle, J.-J., *La préhistoire de la pêche*. Paris: Ed. Errance, 1990.
- Cristiani, Emanuela, Vesna Dimitrijević and Selena Vitezović. Fishing with lure hooks at the Late Neolithic site of Vinča – Belo Brdo, Serbia. *Journal of Archaeological Science* 65 (2016): 134–147.
- Galili, Ehud, Avshalom Zemer and Baruch Rosen. Ancient fishing gear and associated artifacts from underwater explorations in Israel – a comparative study. *Archaeofauna* 22 (2013): 145–166.
- Legrand, Alexandra et Isabelle Sidéra. Tracéologie fonctionnelle des matières osseuses: une méthode. *Bulletin de la Société préhistorique française* 103/2 (2006): 291–304.
- Lozovski, Vladimir. Archaeological and ethnographic data for fishing structures from northeastern Europe to Siberia and the evidence from Zamosstje 2, Russia. In: Coles, B., Coles, J., Jorgensen, M.S. (eds.), *Bog Bodies, Sacred Sites and Wetland Archaeology*. Wetland Archaeology Research Project, 1999: 139–145.
- Newcomer, Marc. Study and replication of bone tools from Ksar Akil (Lebanon). *World Archaeology* 6/2 (1974): 138–153.
- Orton, David 2005. *Beyond Hunting and Herding: Humans, animals, and the political economy of the Vinča period*. PhD thesis, University of Cambridge.
- Petrović, Jelka. *Gomolava-arheološko nalazište*. Novi Sad, 1984.
- Russell Nerissa.. The Bone Tools. In Tringham, Ruth and Dušan Krstić (eds.), *Selevac. A Neolithic village in Yugoslavia*. Los Angeles: UCLA, 1990: 521–548.
- Ružić Mira i Nevena Pavlović. Neolithic sites in Serbia explored and published in the period 1948–1988. In Srejić, Dragoslav (ed.), *Neolithic of Serbia*. Belgrade: Faculty of Philosophy, University of Belgrade, 1988: 56.
- Semenov, Sergei A. *Prehistoric technology. An experimental study of the oldest tools and artefacts from traces of manufacture and wear*. Wiltshire: Barnes and Noble, 1976.
- Срејовић, Драгослав, Боривоје Јовановић. Оруђе и оружје од кости и накит из Винче. *Стари-нар* н. с. IX–X (1958–1959): 181–190.
- Vitezović, Selena. 2007. *Koštana industrija u neolitu srednjeg Pomoravlja*. MA thesis. Faculty of Philosophy, Belgrade University, Belgrade.
- Витезовић, Селена. Студије технологије у праисторијској археологији, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке* 137 (4/2011): 465–480.
- Vitezović, Selena. *Metodologija proučavanja praistorijskih koštanih industrija*. Beograd, Srpsko arheološko društvo, 2016.
- Vitezović, Selena. Antler exploitation and management in the Vinča culture: An overview of evidence from Serbia. *Quaternary International*

450, (September 2017): 209–223;

<https://doi.org/10.1016/j.quaint.2016.12.048>

Vitezović, Selena. Fishing and hunting gear from osseous raw materials in the Early Neolithic from Serbia. *Quaternary International* Vol. 472, Part A, (April 2018): 38–48;

<https://doi.org/10.1016/j.quaint.2018.01.021>

Витезовић, Селена. Технике рибарења у винчанској култури: удице са локалитета Винча – Бело Брдо. У: Црнобрња, Адам и Војислав

Филиповић (ур.): *Српско археолошко друштво, XLII скупиштина и годишњи скупи. Непоштин, 30. мај – 1. јун 2019. Пројам, извештаји и ајсџракии*. Неготин: Музеј Крајине, 2019: 96.

Selena Vitezović, Institute of Archaeology, Belgrade

ANTLER FISH HOOKS FROM THE SITE OF GOMOLAVA (FROM THE COLLECTION OF THE REGIONAL MUSEUM IN RUMA)

Summary

The site of Gomolava is located on the periphery of the village of Hrtkovci, on the left bank of the Sava, not far from Ruma. Systematic archaeological excavations were carried out in several campaigns in the second half of the 20th century, revealing a rich site with archaeological remains from the multiple periods: Late Neolithic – Vinča culture, Chalcolithic – Kostolac culture, the Bronze Age, the Iron Age, La Tène, the Roman period and the Middle Ages. The Neolithic stratum was 1, 30 m thick and had two habitation horizons. The earlier one contained pits, pit-dwellings and above-ground houses, and belongs to Vinča B phase. The later stratum was represented by houses with several rooms, and belongs to Vinča C phase. Portable material was rich in both horizons and included pottery, figurines, ceramic weights, lithic and osseous artefacts, etc. The bone industry, however, is one of its insufficiently explored aspects. Major part of the material is being kept at the Museum of Vojvodina in Novi Sad, and a smaller part at the Regional museum in Ruma. The assemblage from the Regional museum in Ruma was analysed by the author and it comprises about 100 artefacts – awls, needles and heavy points made from bone, antler punches, a few objects of special use and ornaments, and particularly interesting are several fish hooks made from antler, including one semi-finished item.

Fish hook Gml 25: Fragmented hook, from antler segment; the body (shank) is preserved, but the point is missing. At the basal part it has an extension and shallow groove immediately below. On most of the outer surface traces of scraping with a chipped stone tool are visible, only small portion has traces of burnishing. The entire artefact has slight polish from use/handling.

Fish hook Gml 26: Fragmented hook, made from antler segment; the entire pointed part is missing. It has finely modelled head on the basal part of the body, with shallow groove below it. The head itself was shaped by cutting and also on the outer surface it has traces of cutting and scraping with a chipped stone tool. The entire artefact has slight polish from use/handling.

Fish hook Gml 41: Fragmented hook, from long bone segment, probably from larger animal. L-shaped; the body is preserved but the point is missing. At the basal part it has an extension and shallow groove immediately below. On most of the outer surface traces of scraping with a finely retouched chipped stone tool are visible, only small portion has traces of burnishing. The entire artefact has slight polish from use/handling.

Fish hook Gml 100, preform of a hook, consists of piece of cortex and red deer antler beam. It has clear traces in negative from small pieces of material removed by scraping and cutting with a chipped stone tool.

This preform, along with the traces of manufacturing preserved on the hooks, enabled us to reconstruct the technological procedure: first an elongated plate was extracted from red deer antler beam segment. The blank was

then modified by cutting with a chipped stone tool until it reached the general hook shape. After that, the blank was further modified by scraping with a chipped stone tool, judging from the traces, probably finely retouched until it reached the final form – a body (shank) with circular cross section, curved the mesial part also with circular cross-section, and a point. Unfortunately, points are all fragmented – probably due to the intensive use – and we have no data whether the points were simple or barbed (both variants are present in the material that is being kept in the Museum of Vojvodina).

The finds of fish hooks are very important since they provide indirect evidence on the importance of fishing and on the fishing techniques that were practiced. Some of the fishing equipment cannot be identified unambiguously (for example, ceramic weights), or is simply not preserved in the archaeological record (rare archaeological finds and ethnographic examples suggest the possibility of using traps, baskets, etc. made of wood). The site of Gomolava was situated on the river Sava, on a high loess terrace near the flooded area of southern Pannonian plain. Fish was present in the faunal record, but in very small amount, however, this is due to the taphonomy but also to recovery methods.

Fish hooks are not frequently found on Vinča culture sites, in fact, only Gomolava and Vinča–Belo Brdo yielded somewhat larger number of the objects. These finds from Gomolava show that fishing was not sporadic activity. Fish hooks were not ad hoc objects, but carefully made, and into their production a relatively large amount of time and skill was invested, suggesting that fishing was an important activity. The find of the preform is important for studying the organisation of production of bone objects among the Vinča culture communities.